

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cartea egipteană a morților / trad., cuvânt introd. note și indice

tematic: Maria Genescu. – Ed. a 6-a – București: Herald, 2025

ISBN 978-630-336-132-1

I. Genescu, Maria (trad.; pref.; note)

29

Pentru noutăți și comenzi:

www.edituraherald.ro

office@edituraherald.ro

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61

Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60

Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodușă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiare, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald. Copyright © 2025

CARTEA EGIPTEANĂ A MORȚILOR

Gândirea filosofică și religioasă a Egiptului antic
în cel mai bine conservat manuscris funerar:
Papirusul lui Ani

(Ediția a 6-a)

Traducere, cuvânt introductiv, note și indice tematic:

MARIA GENESCU

EDITURA HERALD
București

Iată, aici încep descântecetele
 Din care aflați cum și unde pleacă sufletul
 În ziua de lumină când sfârșitul
 Devine începutul cel mai sigur.
 În cântece de laudă voi preamări
 Intrarea sufletului în ținutul misteriosului Neter-Kherti¹,
 Din frumosul tărâm Amenti²,
 Renașterea sa întru spirit
 Și Călătoria³ sa minunată
 Înspre Tărâmul de Dincolo⁴.

¹ Vocabula *neter* induce ideea de divinitate și deci, aici, textul se referă la Kherty, un zeu-berbec ce poate fi, în funcție de împrejurări, ostil sau benefic, iar singurul care ar putea să înlăture amenințarea acestei divinități era Ra însuși. Kherti se mai află în legătură și cu una dintre zonele dificil de străbătut din Lumea de Dincolo: spirite malefice care pândesc și atacă din peșterile sau din gropile în care trăiesc. Termenul poate denumi respectivele locuri sau spiritele ce le ocupă. Textele ce prezintă topografia acestor locuri, precum și descrierea pericolelor la care este expus sufletul postum, sunt redată în *Cartea peșterilor*.

² Cuvântul *Amenti* înseamnă locuința morților, dar și „apusul”. La fel ca și soarele la sfârșitul zilei, la sfârșitul vieții, sufletul se îndrepta spre apus. În textele noastre, Amenti este locul ideal de existență pentru sufletul postum în așteptarea reîncarnării: aici se aflau Câmpiile Fericiților (*Sekht-Ialu* sau *Sekht-laru*), Câmpiile Păcii (*Sekht-Hotep*) și, în general, tot ceea ce egipteanul antic considera bun și frumos în viața pământească. *Cartea despre Amduat* situează Amenti în cea de-a cincea oră a călătoriei nocturne a lui Ra. Stăpân și rege în Amenti era Osiris, numit și Khentamenti, Domnul Apusului.

³ „Călătoria” mortului egiptean nu numai că presupunea o inițiere prealabilă dar, prin ea însăși, era inițiativă. Scopul acestei inițieri era dobândirea vieții veșnice, cu tot confortul material din epoca istorică la care ne referim, conștientizarea lui alături de zei și, prin aceasta, participarea lui efectivă la mișcările din spațiul cosmic ce definesc destinul lumii pământenă, în prezent și în viitor etc.

⁴ „Tărâmul de Dincolo” sau „Lumea de Dincolo” reprezintă spațiul în care existau sufletele morților egipteni, până la reîncarnare. Acest „tărâm” avea o geografie complexă cu o împărțire administrativă proprie, asemănătoare cu cea din Egiptul Antic, conformă cu etapele călătoriei lui Ra ce se desfășura pe parcursul celor douăsprezece ore nocturne.

Iată cuvintele pe care eu, Osiris Ani⁵,
 Scribul Osiris Ani, am să le spun
 În ziua când voi pleca pentru ultima dată,
 Pe ultimul drum.
 Când sufletul meu de trup se va despărți,
 Atunci eu, scribul Osiris Ani, astfel voi vorbi:
 „Bun găsit, Osiris⁶, Taur din Amenti⁷!
 Acum, însuși Thot⁸, Domnul celor înțelepți,

⁵ Începe discursul propriu-zis al lui Osiris Ani, scrib și preot aducător de ofrande. La început de „drum” spre Lumea de Dincolo, el își definește statutul moral și etic ce îl îndreptățește să aspire la viața veșnică.

⁶ Potrivit *eneadei* structurate de preoții de la Heliopolis, Osiris era cel dintâi dintre copiii concepuți de cel de-al doilea cuplu divin, Geb (Pământul) și Nut (Cerul). Din legenda transmisă de Plutarh, aflăm că, inițial, Osiris a fost om și rege în Țara Egiptului, un civilizator care i-a învățat pe oameni agricultura, canalizările etc., scoțându-i din starea de sălbăticie în care trăiau. Stărnind invidia fratelui său Seth, devine eroul unei drame de proporții cosmice: va fi ucis de acesta, apoi va fi tăiat în bucăți ce vor fi răspândite pe tot cuprinsul Egiptului. Prin magia lui Isis, prin iscusința lui Anubis, prin inteligența lui Thot și prin voința lui Ra, Osiris va fi readus la viață, respectiv la viața veșnică, devenind regele Lumii de Dincolo, Domn în Amenti, Judecătorul suprem al morților. Izvoarele egiptene prezintă numai fragmentar amănunte din viața lui pământească și postumă. Singura versiune coerentă a acestui mit este cea oferită de Plutarh în scrierea intitulată *Despre Isis și Osiris* (vezi, *Prefața*), însă coerența acestui autor este în „spirit” grec, ce nu coincide întotdeauna cu sofisticata mentalitate „metafizică” egipteană. Spre exemplu, este prezentat, împreună cu soția și sora lui, Isis, despărțit de restul zeilor din panteonul egiptean când, în realitate, el îi reprezintă pe toți zeii și, la rândul lui, este inclus, până la substituție, în oricare dintre divinități. Esențialul, sesizat și de Plutarh, este că Osiris reprezenta pentru egipteni rezolvarea misterului învierii, al revenirii la viață: așa cum Soarele reapare pe cer în fiecare dimineață, așa cum plantele încolțesc, din nou, după fiecare revărsare a Nilului, primăvara.

⁷ Taurul din Amenti este unul dintre numele ce i se dădeau lui Osiris. În capitolele următoare vom întâlni și alte nume ale lui: Zeul-cu-inima-oprită (vezi *infra*), Ființa-Bună, Domnul-celor-două-coroane, Zeul-bun-din-Abydos etc.

⁸ Thot, zeu lunar și sapiențial, de o mare complexitate, ce a fost adorat pe tot cuprinsul Egiptului. Era reprezentat ca un bărbat cu cap de ibis sau de babuin; din această cauză, în unele texte este numit „Cel-cu-nasul-lung” sau „Năsosul”. Din timpuri străvechi, a fost zeu al orașului numit de greci Hermopolis. În textele noastre, Thot este soțul zeiței Maat Adevăr-și-Dreptate dar, în sanctuarul de la Hermopolis, soția lui era Seshat, o zeiță a scrierilor epistolare. Mai întâi, el a fost scribul lui Osiris, în regatul pământească al acestuia, iar în Lumea de Dincolo, în calitate de scrib, la Judecata osiriană, ținea evidența păcatelor celor morți, notându-le pe o tăbliță. Era considerat patron și inventator al activităților intelectuale: scrierea, calculul matema-

LBIBIS We know books

Vorbește prin gura mea!

Într-adevăr, sunt Marele Zeu⁹

Care însoțește, în plutirea sa, Barca cerească¹⁰,

Sunt zeu cu adevărat, unul dintre acei feți-frumoși

Care, la Judecata de Apoi a Cuvintelor¹¹, au fost norocoși,

Unul dintre acei prinți

Ce se bat pentru ca dușmanii lui Osiris să fie învinși.

Sunt unul dintre zeii născuți de zeița Nut¹²,

tic al sărbătorilor, separarea limbilor, istoria, legile etc.; nu în ultimul rând, el era și păstrătorul calendarului. În mitul lui Osiris, Thot este un mediator imparțial al luptelor dintre Horus și Seth: i-a redat ochiul lui Horus, smuls de Seth, iar lui Seth i-a vindecat testiculele vătămate de Horus. Uneori, ca urmare a speculațiilor teologice, s-a spus că Thot reprezintă „limba lui Ptah” și „inima lui Ra”; el însuși mare magician, s-a impus ca patron al magicienilor și al vrăjitorilor cunoscând „cuvintele de putere” și stăpânind știința vindecării prin formule magice. Mitul lui Thot, numit de Platon Theut, asimilat zeului grec Hermes, în epoca ptolemaică a cunoscut o nouă configurare, explozivă, din care a rezultat Hermes Trismegistul.

⁹ În capitolele *Cărții* se vorbește mereu despre „Marele Zeu”, sau „Marea Divinitate”, dar al cărui nume nu este spus niciodată. În afară de acesta, titulatura de „Mare Zeu” le este acordată zeilor Atum, Ra, Horus, Khnum, Ptah, Amon, Osiris, precum și sufletelor răposaților ce se identificau cu unul dintre aceștia.

¹⁰ Așa cum, la alte popoare, vehiculul în care Soarele își face cursa zilnică este un car, la egipteni, legați vital de fluviul Nil, vehiculul solar este barca. În capitolele ce urmează, se vorbește și despre bărcile altor zei care îl însoțesc pe Ra în drumurile lui cerești. Importanța ce se dădea acestui mijloc de transport în viața postumă este dovedită de bărcile, uneori în mărime naturală iar alteori sub formă de miniaturi, ce s-au găsit îngropate în morminte sau în apropierea mormintelor.

¹¹ Judecata de Apoi a Cuvintelor era Judecata osiriană ce se ținea în Dubla Sală a lui Maat Adevăr-și-Dreptate. În prezența celor 42 de judecători, reprezentând cele 42 de nome ale Egiptului, sufletul răposatului trebuia să-și susțină nevinovăția prin așa-numita „Mărturisire negativă” sau spovedanie. Felul în care el își rostea pledoaria, negând toate faptele incriminate de lege, influența „Cântarul” în favoarea sa.

¹² În *eneada* heliopolitană, Nut (Cerul) este fiica primului cuplu divin, Shu (Aerul) și Tefnut (Umezeala). Căsătorită cu fratele ei Geb (Pământul), a fost despărțită de acesta de către tatăl ei, Shu. Jucând cu Thot un joc de noroc, Nut a câștigat și, în revanșă, perdantul a creat pentru ea încă cinci zile care, la fiecare patru ani, s-au adăugat anului de 360 de zile. În aceste zile, numite *epagomene*, Nut i-a născut pe cei patru copii ai ei: Osiris, Isis, Seth și Nephtys; acestora, li s-a adăugat Harueris (Horus cel Bătrân). Este reprezentată ca o femeie cu trupul curbat peste Geb, având mâinile sprijinite la răsărit și picioarele la apus; uneori apare și sub aspectul unei vaci, sprijinită de Shu și de alte divinități. În cosmogoniile mai vechi, Nut era tot soția lui Geb, dar ea este aceea care îl naște pe Ra: în fiecare zi, la apus, ea înghițea Soarele și, a doua zi,

Zei care se luptau cu vrăjmașii, în numele lui Horus,

Aducându-l pe demonul Sebau¹³ legat și bătut.

Acum, o, Osiris, iată-mă! Vin printre ai tăi,

Egal cu ceilalți zei născuți de zeița Nut.

Cu ei împreună îți spulber dușmanii,

Nimicindu-i pe demonii răi,

Căci eu însumi fac parte din ceata lui Horus¹⁴,

în zori, îl naștea din nou. Pe tavanul încăperii funerare a lui Ramses al IV-lea, Nut este reprezentată ca fiind pe punctul de a înghiți Soarele.

¹³ De cele mai multe ori, numele demonilor sunt aleatorii sau sunt alte nume ce se dau lui Apopis, lui Seth, altor creaturi malefice.

¹⁴ Originea acestui zeu este foarte îndepărtată în timp, iar mitul lui îl precede pe cel al lui Osiris. Încă din epoca predinastică, a existat un zeu Horus, numit Marele Zeu, stăpân al cerului, al cărui simbol era șoimul. În perioada sincretismului de la Heliopolis, Horus a fost identificat cu Ra, numit Ra-Haracht (Horus al orizontului), reprezentat ca un bărbat cu cap de șoim. Plutarh, în *Despre Isis și Osiris*, spune că a mai existat un Horus, fiu al lui Geb și Nut, al doilea născut, după Osiris, numit Horus cel Bătrân (în egipteană *Harwer*) sau Horus din Behedet, pe care, spune el, egiptenii îl numesc Arueris, iar grecii, Apolo. Acest Horus ar fi întemeietorul regatului din Deltă. Horus cel Bătrân a fost confundat, uneori, cu Horus cel Tânăr sau Horus copil (Harpocrate), Horus din Chemnis, fiul lui Isis și Osiris, reprezentat, cel mai adesea, ca un prunc în pielea goală, ce stă în brațele mamei sale, sugându-și un deget. Grecii de mai târziu au interpretat gestul copilului ca pe un îndemn la tăcere. În cea mai veche versiune a legendei nașterii lui Horus, din *Textele piramidelor*, se spune că Isis, luându-și înfățișare de vultur, s-a așezat peste trupul mort al lui Osiris și l-a conceput astfel. După ce a devenit bărbat, dorind să-și răzbune tatăl, Horus l-a provocat la luptă pe Seth. Despre Horus cel Tânăr se crede că, învingându-l pe Seth și pe adepții acestuia, ce-și impuseseră dominația în Deltă, a înfăptuit unificarea Egiptului de Sus cu Egiptul de Jos și a instituit cultul lui Osiris pe toată Valea Nilului. În luptele care s-au dat, Horus a fost sprijinit de partizanii lui, din „ceata lui Horus”, numiți *Shemsu Hor*. Se mai spune, într-unul dintre *Textele piramidelor*, că în aceste confruntări Horus ar fi dat dovadă de o cruzime fără seamăn: celor prinși, le smulgea măruntaiele și le bea sângele. Chiar dacă rezultatul acestor lupte era de multe ori incert, la intervenția zeilor, Horus este așezat pe tronul tatălui său, ca „moștenitor” al acestuia. Herodot spune că Horus „a fost cel din urmă zeu care a domnit în Egipt” (*Istorie* II, 144). De atunci încolo, orice rege al Egiptului se considera o intrupare a lui Horus și „moștenitor” legitim al tronului. Principalul său centru de cult se afla în orașul Nekhen (Hierakonpolis) din Egiptul de Sus. În schimb, la Edfu, tot în Egiptul de Sus, era celebrat și un alt Horus, fiul lui Horus de mai sus, rezultat din căsătoria lui cu zeița Hathor, cum ar veni, nepot al lui Isis și Osiris, numit Horus Semataui (Unificator al celor Două Pământuri). Un alt Horus era patron al orașului Letopolis, numit *Hor-Khenti-Irti* (Horus ce stăpânește cei doi ochi, respectiv, Soarele și Luna) și tot un Horus, *Hor-Khenti-Khat* (Horus care domnește asupra trupurilor), era divinitatea protectoare a orașului Athribis.

LIBRIS | We know books

În numele tău, lupt și mă zbat alergând peste tot.

Sunt însuși Thot

În ziua Cântării Cuvintelor¹⁵. De acum,

În Marea Casă a Celui Vechi și Puternic¹⁶ din Iunu¹⁷,

Sunt Djedi¹⁸, fiul lui Djedi.

După ce m-a născut, mama mea, Nut,

M-a trimis în lume să locuiesc în orașul Djedu¹⁹.

Și sunt unul dintre aceia care, pe drept,

¹⁵ Este vorba despre Judecata postumă, în fața Tribunalului osirian.

¹⁶ Se referă la primul templu funerar de pe tot cuprinsul Egiptului, dedicat lui Ra, aflat la Heliopolis. Templele din Egipt au început să apară în timpul Dinastiei a V-a heliopolitană (c. 2498-2345 î.Hr.). Oricare dintre templele solare, în limba egipteană, se numea *hut-aat*, însemnând Marele Templu.

¹⁷ Iunu este străvechea denumire a orașului pe care grecii l-au numit Heliopolis, capitală a celei de a 13-a nome; în egipteană, orașul se numea *Iunnu-meh*, însemnând Stâlp al Egiptului de Jos. Situat pe malul răsăritean al Nilului, încă de la începuturile Regatului Vechi, din timpul Dinastiei a III-a (c. 2686-2613 î.Hr.), în anii domniei regelui Djoser, orașul s-a impus pe plan religios, devenind centrul cultului lui Ra, zeul Soarelui. Preoții din Heliopolis aveau reputație de filosofi și de astronomi; ei au conceput o teologie ce a jucat un rol foarte important în istoria Egiptului. Într-o inscripție din frumosul templu dedicat lui Hathor, în Denderah (numit de greci Tenyris), unde Hathor era adorată ca soție a lui Horus, se spune că Ra-Harachte, tatăl acestei zeițe, ar fi creat orașul Iunet (denumirea egipteană a orașului Denderah) ca pe o replică feminină a orașului Iunu.

¹⁸ Djedi pare a fi, aici, un nume propriu pe care și l-a luat un preot ce participa la ritualul „de ridicare a Djed-ului”, în egipteană *saha-djed*. Autorul se declară „Djedi fiul lui Djedi” pentru a arăta că a moștenit această funcție sacerdotală. Simbol prin excelență osirian, *djed*-ul, inițial, era un simbol solar ce i se alătura zeului Ptah. Mai târziu, a fost preluat de zeul Sokaris, de la care, prin asimilare, a trecut la Osiris. *Djed*-ul era un stâlp, coloană sau trunchi de copac, ale cărui crengi fuseseră curățate. Ritualul de „înălțare a *Djed*-ului” în poziție verticală semnifica, în principal, învierea lui Osiris: în textele din această carte poziția verticală și posibilitatea de a-și folosi picioarele la mers îi dau răposatului certitudinea că a intrat într-o altă viață. Ca amuletă norocoasă, reprezentarea miniaturală a *djed*-ului a fost unul dintre cele mai populare talismane din Egiptul Antic.

¹⁹ Djedu este denumirea pe care egiptenii o dădeau orașului Busiris, situat în Delta. În egipteană, orașul se numea *Per-ousir*, însemnând Casa lui Osiris; se credea că este local de naștere al lui Osiris și, din această cauză, localnicii, asociindu-l pe Osiris cu stâlpul *djed*, l-au numit și Djedu. De altminteri, în Egiptul Antic, existau cel puțin două orașe ce își derivau numele de la numele stâlpului sacru, *djed*. De pildă, orașul Mendez, situat în partea de răsărit a Deltei Nilului, era numit de egipteni *Djedet*, iar divinitatea ocrotitoare era *Bandedjed*, o reîncarnare a lui Osiris criocefal.

Jelesc și-l plâng pe Osiris

În cele Două Țări din Rekhet²⁰,

Ajutându-l să-și înfrângă dușmanii.

Pentru ca Osiris să-și înfrângă dușmanii de peste tot,

Ra²¹ i l-a trimis în ajutor pe Thot.

Și, iată, Thot, cel trimis de zei,

Pe mine însumi m-a făcut să triumf asupra dușmanilor mei.

În ziua în care mumia regală a lui Osiris este înfășurată²²,

Sunt alături de Horus, în a lui ceată.

²⁰ Cele Două Țări erau Egiptul de Sus și Egiptul de Jos.

²¹ Ra, la origini, era Soarele vizibil pe cer, adorat în mai multe locuri de pe cuprinsul Egiptului. Începând cu dinastia a IV-a (c. 2613-2498) devine zeu suprem în Heliopolis. Pentru că, anterior, și Horus era zeu solar, cu înfățișare de șoim, aceste două divinități au fuzionat cu numele de Ra-Harachte. Și, deoarece mai existau încă alte două divinități solare, preoții din Heliopolis au imaginat un compromis în urma căruia, dimineața, Soarele se ivea sub forma unui copil răsărind dintr-un lotus, fiind Khepra, reprezentat și printr-un scarabeu; la prânz, era el însuși, Ra, adult și în deplinătatea puterilor, iar seara, cu înfățișarea unui moșneag obosit, era Atum. În timpul zilei, Ra străbătea Oceanul ceresc în barca diurnă, însoțit de Hu (divinitatea ce personifică puterea Cuvântului), de Sia (Clarvederea) și de Heka (Magia). În barca nocturnă, Ra străbătea Lumea de Dincolo; pe parcursul acestei călătorii, se confrunta cu numeroase primejdii, printre care și cu atacurile demonului Apopis. După teologii din Heliopolis, în timpuri imemorabile, Ra a fost rege pământean, domnind peste zeii și oamenii din Egipt. Supus vicisitudinilor omenești, Ra a îmbătrânit. Nemulțumit din cauză că oamenii se înrăiseră, profitând de slăbiciunea lui, Ra și-a trimis Ochiul său divin pentru a-i pedepsi. Ochiul divin, personificat în zeița Sekhmet, cu înfățișare de leoaică, i-a executat ordinele, dar cu atâta furie încât Ra însuși s-a simțit în pericol. Într-o altă legendă, se spune că prăpădul pus la cale de Ra a fost împiedicat de Isis, prin faptul că îi cunoștea „numele ascuns”; cu acest prilej, zeița i-ar fi răpit și puterile magice. Până la urmă, Ra, Soarele, restabilește „ordinea” în lume, dar, scârbit, preferă ea, în continuare, să trăiască numai în cer. Pe parcursul istoriei Egiptului, Ra a avut mereu un ascendent în cadrul panteonului egiptean; și-a menținut prestigiul chiar și în timpul „reformei” impuse de Akhenaton și, în capitala acestuia, la Amarna, alături de Ptah și de Amon, era considerat unul dintre marii zei creatori ai lumii. Tot astfel, pentru a-și legitima statutul de divinități solare, marii zei ai Egiptului vor fi asociați cu numele lui Ra: Amon-Ra, Montu-Ra, Khnum-Ra, Sobek-Ra, culminând cu suflul diavolului, Djaf, rezultat din unirea complementară cu Osiris. Inițial, Ra era și stăpânul Lumii de Dincolo dar, ulterior, a fost înlocuit, Osiris devenind regele și judecătorul suprem al morților egipteni. Simbolul lui Ra era obeliscul.

²² După ce Seth a tranșat trupul lui Osiris în mai multe bucăți, pe care le-a împrăștiat pe tot cuprinsul Egiptului, Isis pornește în căutarea acestor bucăți și, găsindu-le, zeul Anubis va reface trupul zeului cu ajutorul unor fețe din pânză.

Deschid pământul și fac să țâșnească șuvoaie de apă
Pentru purificările nesfârșite

Ale «Zeului-cu-inima-oprită».

Iată, acum trag zăvoarele Porților²³. Odată descuiate,
Pătrund în Taina Tărâmului de după Moarte.

Sunt alături de Horus

Atunci când, în orașul Sekhen²⁴,

Smulge de la dușmani brațul stâng al lui Osiris.

Intru și ies, fără să mă tem,

În văpăile sacre din ziua nimicirii demonilor

Acolo, în orașul Sekhen...

Acum, pășesc mândru și demn

Printre divinitățile strălucitoare...

În ziua în care, la Sekhen, dușmanul este învins

Merg cu Horus la serbările în cinstea lui Osiris.

În cea de-a șasea zi a sărbătorii Nadit²⁵,

Aduc ofrande în templul din Heliopolis²⁶.

Acum, sunt preot în Djedu și aduc libații,

Iar când Pământul intră în culminație,

În fața mea se dezvăluie pe șleau

Panorama misteriiilor din Rosetau²⁷...

²³ Textele și inscripțiile egiptene menționează o mulțime de porți prin care trebuia să treacă sufletul postum. Ele au fost reunite sub titlul *Cartea Porților*.

²⁴ Sekhen era vechea denumire, egipteană, a orașului Letopolis. În textele *Cărții* apare și vocabula *sechem* (*khem sechem*) desemnând „sfânta sfintelor” din templele egiptene, în care aveau acces numai regele și preoții cu rang înalt.

²⁵ Egiptenii aveau foarte multe sărbători, pe tot parcursul anului; socotite, din trei zile, una era nelucrătoare. Dintre sărbătorile religioase, mai cunoscute sunt sărbătoarea *Opet*, sărbătoarea *Sed*, sărbătoarea *Văii* precum și zilele de naștere ale zeilor. Nadit era o localitate din Egiptul de Jos, unde se desfășurau ceremoniile de misterii ce comemorau uciderea lui Osiris.

²⁶ Orașul Heliopolis, Cetatea Soarelui, cum l-au numit grecii, străvechiul oraș Iunu (vezi nota 17), amintit și în Biblie cu numele On. Zeul tutelar al orașului era Soarele, Ra, asimilat lui Atum, el întrupându-se în pasărea Fenix și în taurul Mnevis.

²⁷ Rosetau era „o zonă cu tuneluri”, dificil de traversat, prin care se intra în Lumea de Dincolo. Înainte de sosirea în Amenti, sufletul trebuia să străbată ținutul Rosetau, străjuit de o poartă de foc și unde se afla Lacul de foc, păzit de un crocodil cu cap de berbec, înarmat cu un cuțit. Rosetau era și denumirea locului, din apropiere de Memfis, unde se credea că s-a născut Osiris.

Sunt Sem, preotul lui Ptah,²⁸

Și la Djedu, în templu, din Cartea sărbătorii sufletului,
Rugăciuni pentru Osiris citesc:

Căci sunt preot pentru morți și de ei mă îngrijesc.

Iar când este trasă la apă, pe butuci, de pe pajiște,

Corabia mare, Henu²⁹, a zeului Sokaris³⁰,

Devin mare Maestru al Operei Magice

Și, mai mult, chiar în timpul ceremoniilor sacre,

Primesc o cazma și fac pământul să crape³¹

La Herakleopolis³², pentru nevoia de ape.

²⁸ Ptah era zeul ocrotitor al orașului Memfis, unde, spre sfârșitul Dinastiei a IV-a (c. 2613-2498 î.Hr.) i s-a ridicat un templu. La fel ca zeii Min și Osiris, este reprezentat ca o mumie, având pe cap o calotă strămtă. Are mâinile libere și, în mâna dreaptă ține o cheie *ankh* (hieroglifa vieții), iar în mâna stângă un sceptor *uas* (combinație a unui *djed* cu un animal sethian). Mai târziu, i se va atașa o barbă ondulată, însemn al divinității sale. La Memfis, era socotit soțul zeiței Sekhmet și tatăl lui Nefertum. Teologii memfiți spuneau că Ptah a creat lumea prin cuvântul materializat. Inițial, divinitate a meșteșugarilor (legendarul arhitect Imhotep, creatorul piramidei în trepte, era numit „fiul lui Ptah”), în timpul Regatului Nou era considerat părintele zeilor și cel mai puternic dintre ei, aflat la originea a tot ce există: a orașelor, a împărțirii administrative în nome, a construcțiilor de temple și sanctuare pentru zei etc. Era socotit și egalul lui Atum. A fost asociat și cu Sokaris, ca zeu funerar și, prin acesta, cu Osiris, cu Hathor, Doamna sicomorului, dar și cu Amon thebanul sau cu boul Apis; despre Ptah, se mai spunea că putea oricând să-și ia înfățișare de pitic. Ca zeu al meșteșugarilor, grecii l-au identificat cu Hefaistos. Clerul lui Ptah era unul dintre cele mai influente din Egipt. Preotul lui Ptah, numit *sem*, având un rang înalt în rândul preoților din temple, îndeplinea un rol important în cadrul ceremonialului funerar, el fiind cel care proceda la „deschiderea gurii” răposatului și a ochilor, pentru ca răposatul să se poată folosi de acestea în Lumea de Dincolo. Pentru săvârșirea acestui ritual, preotul *sem* purta masca lui Anubis și era înveșmântat într-o piele de panteră.

²⁹ În *Textele sarcofagelor*, plutirea bărcii „Henu” este supravegheată de zeul Anti, un zeu-șoim din Egiptul de Sus (vezi și nota 313). Se crede și că Henu era un nume mai vechi al zeului Sokaris.

³⁰ Sokaris era zeul funerar al necropolei de la Memfis, în această postură fiind identificat cu Osiris și zeul al meșteșugarilor, identificat cu Ptah. Era reprezentat cu înfățișare de șoim sau ca un bărbat, bandajat în feșe de mumie, având cap de șoim.

³¹ Identificându-se cu Thot, Marele maestru al magiei, Osiris Ani se referă la un episod în care Thot, pentru a-i despărți pe cei doi luptători, Horus și Seth, a făcut ca între ei să țâșnească un șuvoi de apă puternic.

³² Herakleopolis este numele dat de greci orașului Khenennesut, însemnând „Fortăreața copilului regal”, capitală a nomei a 20-a din Egiptul de Sus. Divinitatea orașului era numită de greci Harsaphes, formă grecească a numelui egiptean

O, voi, Spirite sfinte, care lăsați să intre
Sufletele desăvârșite în lăcașul sfânt al lui Osiris,
Îngăduiți ca scribul Ani, o, voi, Desăvârșiți,
Să intre alături de voi în sanctuarul lui Osiris.
Să intre și să iasă, în libertate,
În dubla Sală a lui Maat Adevăr-și-Dreptate³³.
Fie, dar, ca el să pătrundă peste tot, fără grijă!
Fie ca el, oricând, să poată pleca în pace!
Fie ca el să asculte ceea ce voi auziți!
Fie ca el să vadă ceea ce voi priviți!
La rândul lui, să poată sta, netulburat,
În picioare sau așezat!
Fie ca sufletul scribului Osiris Ani
Să nu fie îmbrâncit de la intrare
Și silit să stea pe dinafară.
Dați-i ofrande de carne, pâine și bere³⁴,
Să poată intra și ieși³⁵ după vreare;

Heryshaf, însemnând „Acela care se arată pe lacul său”, zeu primordial ce își făcea apariția pe floarea de lotus; a fost identificat de greci ca fiind Heracles. Era reprezentat cu cap de berbec. Spre sfârșitul Regatului Vechi este asimilat de Osiris, apoi de Ra și, la sfârșit, de Amon.

³³ Dubla Sală a lui Maat Adevăr-și-Dreptate era locul unde se desfășura Judecata osiriană, aflată în Lumea de Dincolo, probabil, înainte de intrarea în Amenti. Zeița Maat Adevăr-și-Dreptate este reprezentată ca o femeie micuță, tânără și frumoasă, având capul împodobit cu una sau cu două pene de struț. Ea avea un rol determinant în sentința Tribunalului osirian, dar fără a participa efectiv la „judecata” mortului: dacă inima răposatului, pusă pe cântar, se dovedea a fi mai grea decât una dintre penelile din părul ei, sufletul prea plin de păcate era azvârlit pentru a fi devorat de către demonul ce aștepta sub cântar. Fiică a lui Ra și soție a lui Thot, Maat este o natură greu de definit, ea fiind mai curând o substanță, înțeleasă la modul filosofic, un concept din gândirea prefilosofică egipteană, o energie și un principiu constructiv. În capitolele ce urmează, ea apare ca un dar de la zei, având o valoare morală generală. Maat este oferită și ca ofrandă zeilor, ea întrunind, virtual, toate calitățile pentru a fi hrană spirituală.

³⁴ Aducerea de ofrande alimentare, solide sau lichide, era o condiție necesară supraviețuirii sufletului postum.

³⁵ A putea *intra și ieși* din și în Tărâmul de Dincolo este una dintre obsesiile de pe tot parcursul *Cărții*. Se considera că, în timpul nopții, răposatul călătorește în Lumea de Dincolo, alături de Ra, iar în timpul zilei revenea în mormânt.

Cuvântul lui de Putere³⁶ să poată fi auzit
Pentru a împărți porunci în Amenti, casa lui Osiris.
O, voi, Spirite, care deschideți drumuri și piedici neteziți,
Lăsați liberă calea pentru Osiris Ani,
Scrib și aducător al ofrandelor divine.
O, voi, Spirite sfinte, priviți!
Iată, Sufletul meu stă alături de voi izbăvit
Și vă vorbește: la fel ca și voi, el este sfințit³⁷
Pentru că Talerul Cântarului așa a hotărât”.

Rubrică³⁸

Dacă răposatul a învățat acest descântec în timpul vieții și a scris textul lui pe pereții sarcofagului său, el va putea să-și părăsească sălașul de veci sau să se întoarcă în el oricând dorește, fără să întâmpine nici cea mai mică rezistență. Pe de altă parte, pâinea, berea și carnea îi vor fi mereu la îndemână, așezate pe altarul lui Ra; va locui în Câmpiile Sekht-Ialu, ale căror recolte de grâu și de orz îi vor fi date în cea mai mare parte; va trăi acolo viguros și prosper, la fel ca atunci când era pe Pământ.

Capitolul II

Pentru a trăi după Moarte

O, tu, singurul ce ne privești din lună³⁹,
Zeu al astrului rotund ce noaptea încunună,

³⁶ Cuvântul de putere sau Verbul puterii este un loc comun în capitolele ce urmează, „parolă” sau „formulă magică” ce concentrează energii nebănuite. Egiptenii îl mai aveau și pe Ptah, ce își exercita activitatea demiurgică prin inimă, ca centru al gândirii, și prin emisia sonoră, cuvântul, ce se materializa.

³⁷ Spiritele sfințite își aveau sălașul, alături de zei, în Sekht-Ialu, Câmpiile Pericțiilor sau în Sekht-Hotep, Câmpiile Păcii. Se accordează acest statut aleșilor, inițiaților, sufletelor desăvârșite. Spiritele sfințite erau scutite de cea de-a doua moarte.

³⁸ Rubricile ce preced sau încheie unele capitole se numesc astfel deoarece, în textele originale, erau scrise cu cerneală roșie. Ele cuprind recomandări de ordin liturgic, indicații de magie sau, uneori, oferă informații istorice privitoare la Capitolul respectiv.

³⁹ Zeul ce privește din lună este Thot; ca zeu lunar, el patrona și ceremoniile de mistere. Egiptenii mai aveau un zeu lunar, pe Khonsu din Theba, fiul lui Amon și al lui Mut.

Îngăduie ca Osiris Ani să fie primit printre cei ce te însoțesc
 Și pe firmamentul cerurilor, noaptea, strălucesc!
 Dintr-odată eu, mortul Osiris Ani,
 Pătrund peste tot și, în același timp,
 Sunt fie pe Tărâmul Morților,
 Fie printre cei vii, pe Pământ,
 Ieșind înspre lumină oricând doresc.

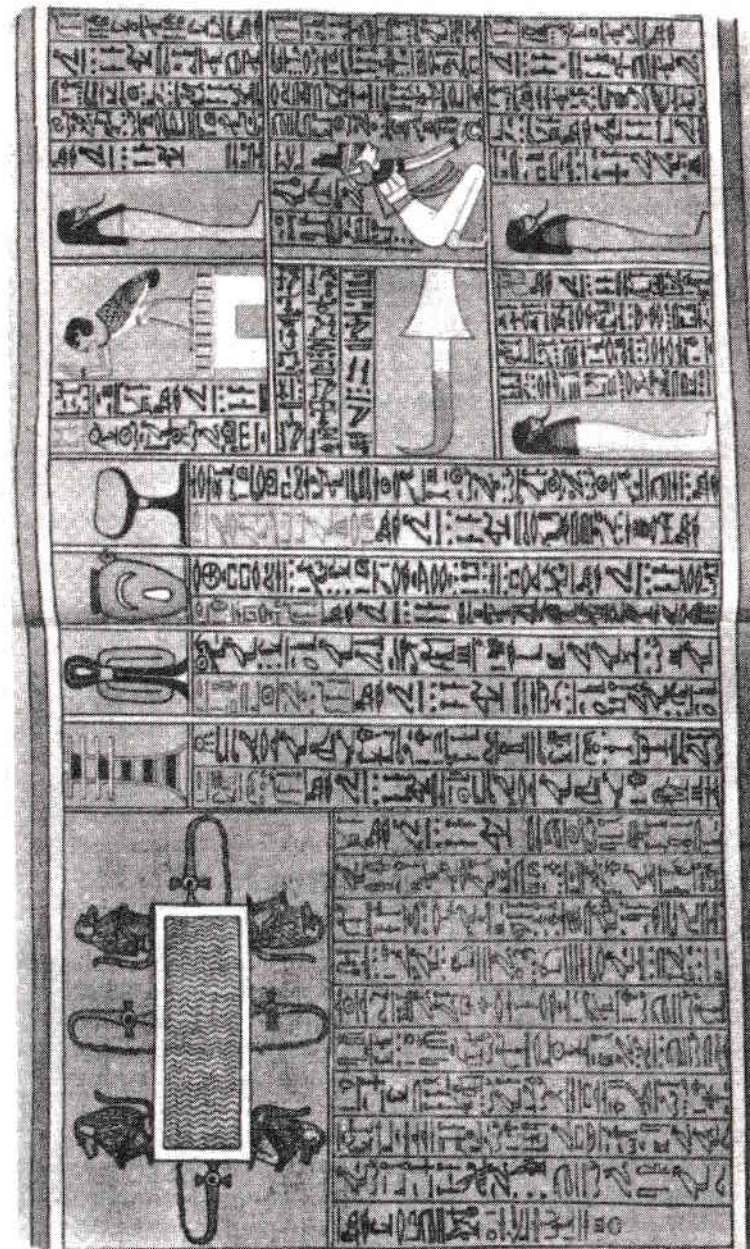
Capitolul III

Pentru a pleca spre Lumina Zilei și pentru a trăi după Moarte

Mărire ție, Atum⁴⁰,
 Tu, ce te înalți mai presus decât adâncurile cosmice,
 Strălucind peste Orizonturile aflate departe!
 Iată că vii în fața mea, luând chip de Leu cu două capete⁴¹...

⁴⁰ Atum era primul zeu din *eneada* heliopolitană. În cosmogonia imaginată de preoții din Heliopolis, inițial, universul a fost un spațiu vid, dominat de elementul lichid și de întuneric. Din apele primordiale, s-a ivit o movilă de pământ, numită *benben*, iar deasupra ei a apărut Atum, care s-a autocreat, scuipând sau masturbându-se. Creând apoi prima pereche divină, Shu (Aerul) și Tefnut (Umezeala), a alcătuit, împreună cu aceștia, prima triadă divină. A urmat a doua pereche divină, copiii primului cuplu, respectiv, Geb (Pământul) și Nut (Cerul). Aceștia din urmă i-au conceput pe Osiris, principiu al ordinii, pe Seth, principiu al dezordinii, precum și pe surorile și soțiile acestora, Isis și Nephtys. Ciclul creației heliopolitane era perfect identic cu ciclul solar, de la răsărit la apus. La puțin timp după crearea acestor zei, Atum și-a pierdut copiii în Oceanul primordial, Nun. Când i-a regăsit, de bucurie, Atum a plâns și, din lacrimile lui, s-au născut primii oameni, apariția lor fiind rodul întâmplării. După asimilarea lui de către Ra, Ra-Atum, Atum a devenit personificarea soarelui la apus, reprezentat ca un bătrân, purtând coroana dublă, *pschent*, a Egiptului de Sus și a Egiptului de Jos, și sprijinindu-se într-un toiag de trestie, urmând ca a doua zi să renască. La Amarna, în timpul lui Akhenaton, se spunea că există un singur zeu solar cu triplă semnificație: numele lui este necunoscut ca Amon, este ca viziunea lui Ra, iar trupul lui este ca al lui Prah. Atum era considerat „tatăl” faraonului. La Heliopolis exista un templu ce adăpostea *benben*-ul primordial.

⁴¹ La egiptenii antici, leul era un simbol al puterii monarhice, străjer al lăcașelor de cult, paznic al porții de răsărit și al celei de răsărit din Lumea de Dincolo; intrările necropolelor erau păzite de câte doi sfîncși. Preoții de la Heliopolis au înlocuit capul leonin cu cel al zeului Atum și, astfel, a luat naștere leul androcefal, Sfînxul, cuvânt provenit din egipteanul *shespankh*, însemnând „statuie vie”. Mai târziu, capul lui Atum a fost înlocuit cu cel al faraonului, al cărui mormânt sau templu îl păzea, acesta

Isis veghează defunctul.
 Papirusul lui Ani (fragment). Dinastia a XIX-a, British Museum.